

Θυματοποίηση και φόβος του εγκλήματος των φοιτητών χρηστών του διαδικτύου

Σχολιασμένη παρουσίαση ερευνητικών πορισμάτων

ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΖΑΡΑΦΩΝΙΤΟΥ, Καθηγήτριας Εγκληματολογίας, Διευθύντριας του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Εγκληματολογία» του Παντείου Πανεπιστημίου
Με τη συνεργασία *Ευαγγελίας Κουμεντάκη*, MRs Εγκληματολογίας και Ερευνητικής Ομάδας Φοιτητών Τμήματος Κοινωνιολογίας Παντείου Πανεπιστημίου*

Στόχος της προκειμένης έρευνας είναι η καταγραφή των διαστάσεων και της μορφής της θυματοποίησης των χρηστών του διαδικτύου καθώς και των επιπέδων (αν)ασφάλειάς τους. Η διερεύνηση επικεντρώνεται σε δείγμα φοιτητών ελληνικών πανεπιστημίων και τεχνολογικών ιδρυμάτων και τα πορίσματά της είναι αξιοποιήσιμα τόσο στη διάγνωση νέων μορφών απειλών όσο και στην πρόληψη και αντιμετώπισή τους.

The aim of this research is the recording of the dimensions and form of victimisation of Internet users and the levels of their (in)security. The study focuses on a sample of students of Greek universities and technological institutes and its findings could be useful in the diagnosis of new forms of threats as well as in their prevention.

I. Εισαγωγή

“Κυβερνοεγκλήματα καλούνται οι παράνομες πράξεις που τελούνται με τη βοήθεια ή μέσω υπολογιστών, δικτύων υπολογιστών, το δίκτυο και διαδικτυακές τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας (ICTs)”¹. Ανάλογα με τον τρόπο τέλεσης διαχωρίζονται σε εγκλήματα τελούμενα με τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών (computer crime) και σε κυβερνο-εγκλήματα (cyber crime), εάν τελέσθηκε μέσω του διαδικτύου². Οι Newman και Clarke³ συνόψισαν στο ακρωνύμιο SCAREM τις εγκληματογόνες συνθήκες για τα κυριότερα κυβερνοεγκλήματα ως εξής⁴:

- *Stealth* (ο κυβερνοχώρος διευκολύνει την τέλεση λαθροεγκληματικότητας)
- *Challenge* (πρόκληση για τους hackers να «χτυπήσουν» το σύστημα)
- *Anonymity* (συνδέεται με την πιθανότητα διαφυγής των δραστών)
- *Reconnaissance* (εν προκειμένω με τον στρατιωτικό όρο, όπου αναγνώριση του στόχου σημαίνει καλή γνώση του στόχου που επιτρέπει προσαρμοσμένη δράση)
- *Escape* (συναφές με την ανωνυμία που επιτρέπει τη διαφυγή του δράστη)
- *Multiplicity* (πολλαπλή δράση με πολλαπλά θύματα ταυτόχρονα)

Η ευκολία πρόσβασης, η ανωνυμία και η ταχύτητα και μαζικότητα της επικοινωνίας αποτελούν στοιχεία του διαδικτύου που αν τύχουν εγκληματικής εκμετάλλευσης μπορούν να οδηγήσουν σε ευρύτερης κλίμακας εγκληματική δράση, παρέχοντας τη δυνατότητα στους δρά-

στες να πλήξουν απροσδιόριστο αριθμό θυμάτων την ίδια χρονική στιγμή σε περισσότερους τόπους. Επιπρόσθετα, οι δράστες πολλών κυβερνοεγκλημάτων έχουν υψηλό επίπεδο μόρφωσης και υψηλό IQ, είναι νέοι και επιδιώκουν μέσα από την εγκληματική αυτή δράση τους όχι μόνο το κέρδος αλλά και την περιπέτεια⁵. Όλα τα παραπάνω καθιστούν ιδιαίτερα δύσκολη την αντιμετώπιση του κυβερνοεγκλήματος αν και έχουν ιδρυθεί ειδικές υπηρεσίες αντιμετώπισης τους ηλεκτρονικού εγκλήματος σε όλα τα σύγχρονα αναπτυγμένα κράτη.

Βασικές μορφές διαδικτυακού εγκλήματος θεωρούνται οι εξής⁶:

- Hacking
- Cracking
- Spamming- Ανεπιθύμητη αλληλογραφία
- Phishing- Ηλεκτρονικό ψάρεμα
- Πειρατεία λογισμικού
- Υποκλοπή ταυτότητας-προσωπικών δεδομένων
- Online gambling- Διαδικτυακός τζόγος
- Drug Trafficking- Διακίνηση ναρκωτικών
- Cyber terrorism - Διαδικτυακή τρομοκρατία
- Διακίνηση πορνογραφικού υλικού
- Cyber-bullying- Διαδικτυακός εκφοβισμός

* *Βροντάκη Φωτεινή, Γιακουβάκης Γεώργιος, Ζωϊτάκης Ιωάννης, Μουρατίδου Αναστασία, Καλογεράκη Αικατερίνη, Κανελλοπούλου Όλγα, Παναγιωτοπούλου Ερωφίλη, Παναγοπούλου Μαγδαληνή, Σεφέκου Μαρία, Τσάλη Χριστίνα.*

1. Jewkes Y., λήμμα: Cybercrime, in Sage Dictionary of Criminology, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications, 2006, 106-8.
2. <http://www.astynomia.gr/newsite.php?&lang, 01/2014>
3. Newman G.R. and Clarke R.V., Super-highway Robbery: Preventing E-Commerce Crime. Cullompton, Devon, Willan, 2003.
4. Στο ίδιο, 106.

5. Tiedemann K., “Phénoménologie de infractions économiques”, in Conseil de l’Europe, Aspects criminologiques de la délinquance d’affaires, Strasbourg, 1977, 9-72. Βλ. επίσης, Τσουραμάνης Χρ. (2005), Ψηφιακή εγκληματικότητα, Αθήνα: εκδ.Ν.Κατσαρού.

6. Φαρσεδάκης Ι., «Το έγκλημα στον κυβερνοχώρο και η αντιμετώπισή του» στο Α.Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου (Δ/ση Έκδ.), Η Εγκληματολογία απέναντι στις σύγχρονες προκλήσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011, 139-151. Βλ. επίσης: http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=1414&Itemid=0&lang και http://www.astynomia.gr/index.php?option=ozo_content&perform=view&id=1414&Itemid=0&langENEN

II. Διαδίκτυο και θυματοποίηση

Σύμφωνα με αμερικανική έρευνα διαπιστώθηκε⁷ αφενός η συχνότερης διαδικτυακή θυματοποίηση των νέων λόγω της συχνότερη χρήσης ιστοτόπων κοινωνικής δικτύωσης και της παροχής προσωπικών τους δεδομένων σε αυτούς, που τους καθιστά ευκολότερο στόχο και αφετέρου η απουσία αποτελεσματικών μέτρων διαδικτυακής προστασίας. Παρόλα αυτά δεν αποδείχθηκε η ελλιπής επιτήρηση των νέων κατά τη χρήση του διαδικτύου ως καθοριστικός παράγοντας της θυματοποίησης τους.

Επιπλέον, έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Cyberbullying Research Center⁸ στην Αμερική διαπίστωσε ότι το 20,7% του δείγματος έχει υποστεί κυβερνοεξφοβισμό μία φορά στη ζωή του, ενώ το 18% έχει δεχθεί απειλή μέσω μηνυμάτων, συκοφαντική δυσφήμιση και υποκλοπή προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο.

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσίευσε η Ελληνική Ανοικτή Γραμμή για το παράνομο περιεχόμενο στο Διαδίκτυο "Safeline.gr"⁹ το 2013, οι 3904 καταγγελίες κατανέμονται ως εξής:

- 34% των καταγγελιών αφορούν τη δημοσίευση προσωπικών δεδομένων
- 16% οικονομικές απάτες
- 12% παιδική πορνογραφία
- 8% εξύβριση
- 8% παραβίαση απορρήτου επικοινωνιών
- 7% ανεπιθύμητη αλληλογραφία (spamming)
- 7% ηλεκτρονικό ψάρεμα (phishing)
- 7% εκφοβισμό μέσω διαδικτύου (cyberbullying)
- 6% περιστατικά ρατσισμού και
- 2% αφορά την κλοπή πνευματικής ιδιοκτησίας

III. Φυσιογνωμία - Μεθοδολογία της έρευνας

Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2012-2013¹⁰ και 2013-2014, στο πλαίσιο του μαθήματος 'Εμπειρική Εγκληματολογία' του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου, με διδάσκουσα και επιστημονική υπεύθυνη την Καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφώνιτου και συντονίστρια της ερευνητικής ομάδας φοιτητών την εγκληματολόγο Ευαγγελία Κουμεντάκη.

Βασικοί στόχοι της έρευνας ήταν η καταγραφή και ανάλυση στάσεων και απόψεων σχετικά με τον φόβο και την ανασφάλεια κατά την πλοήγηση των χρηστών στον κυβερνοχώρο καθώς και η καταγραφή πιθανής διαδικτυακής θυματοποίησης των χρηστών.

Το ερευνητικό εργαλείο που επιλέχθηκε για τη λήψη του πραγματολογικού υλικού είναι το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο, με αρκετά σημαντικό αριθμό ανοικτών ερωτήσεων προκειμένου να επιτευχθεί και εις βάθος διερεύνηση. Η συλλογή των δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω τυχαίας δειγματοληψίας. Η επιλογή των πανεπιστημιακών Τμημάτων έγινε, ωστόσο, με βάση την ισομερή κατά το δυνατόν αντι-

7. *Marcum C.D., Higgins G.E., Ricketts M.L.*, "Potential factors of online victimization of youth: an examination of adolescent online behaviors utilizing routine activity theory", *Deviant Behavior*, 31: 381-410, 2010.

8. <http://www.cyberbullying.us/research.php>, 01/2014

9. <http://www.safeline.gr/kataggelies/statistika-stoiheia>, 01/2014

10. Το πρώτο μέρος της έρευνας παρουσιάστηκε με τον τίτλο «Θυματοποίηση και φόβος του εγκλήματος στο διαδίκτυο», στο 3ο Πανελλήνιο Διεπιστημονικό Συνέδριο E-LIFE 2013, 1-2 Νοεμβρίου 2013.

προσώπηση των θετικών και θεωρητικών επιστημών, ενώ τα μαθήματα στο πλαίσιο των οποίων συμπληρώθηκαν τα ερωτηματολόγια, επελέγησαν βάσει της διαθεσιμότητάς τους, κατόπιν προσωπικής συνεννόησης της επιστημονικά υπεύθυνης με τους διδάσκοντες.

Τα δεδομένα των ερωτηματολογίων αναλύθηκαν με το ειδικό πρόγραμμα που χρησιμοποιείται στις κοινωνικές επιστήμες (SPSS). Η ανάλυση των δεδομένων βασίστηκε στην αξιολόγηση των πινάκων συχνότητας και διασταυρώσεων καθώς και στη χρήση ειδικών στατιστικών tests σημαντικότητας των μεταβλητών (*Fisher's test, chi-square test, bivariate analysis*).

Το συνολικό δείγμα αποτέλεσαν 585 φοιτητές ΑΕΙ-ΑΤΕΙ της χώρας, ηλικίας 18-25 ετών.

Πίνακας 1: Πανεπιστήμιο και τμήμα φοίτησης

Αριθμός φοιτητών N = 585	100%	Τμήμα	Πανεπιστήμιο
98	16,8	Νομική Σχολή	ΑΠΘ (11 ή 1,9%) & ΕΚΠΑ (87 ή 14,9%)
91	15,6	Κοινωνιολογίας	Πάντειο (42 ή 14,9%) & Κρήτης (49 ή 8,4%)
90	15,4	Χημικών Μηχανικών	ΕΜΠ
85	14,5	Εμπορίας & Διαφήμισης	ΤΕΙ Αθήνας
52	8,9	Δημόσιας Διοίκησης	Πάντειο
41	7,0	Ψυχολογίας	ΑΠΘ (28 ή 4%) & Πανεπιστήμιο Κρήτης (13 ή 2,2%)
38	6,5	ΔΙΚΣΕΟ	ΤΕΙ Μεσολογγίου
37	6,3	Χημείας	ΕΚΠΑ
35	5,9	Φαρμακευτικής	ΕΚΠΑ
18	3,1	Διάφορα	Διάφορα

Πίνακας 2: Φύλο και ηλικία

Ηλικία	Φύλο				Σύνολο	
	ΑΝΔΡΕΣ		ΓΥΝΑΙΚΕΣ		Αριθμός	%
	Αριθμός	% Συνόλου	Αριθμός	% Συνόλου		
18-20	82	14.0	191	32.6	273	46.7
21-22	65	11.1	171	29.2	236	40.3
23-25	14	2.4	28	4.8	42	7.2
25 +	11	1.9	23	3.9	34	5.8
Total	172	29.4	413	70.6	585	100.0

Οι ηλικίες του δείγματος προσοδιάζουν στη φοιτητική ιδιότητά του και μοιράζονται κυρίως μεταξύ των ομάδων 18-20 (46,7%) και 21-22 (40,3%). Σε μικρότερα ποσοστά (7,2% & 5,8%) ακολουθούν οι ομάδες ηλικιών 23-25 και 25 και πάνω, αντίστοιχα.

Αναφορικά με το φύλο του δείγματος, παρατηρείται μια υπεραντιπροσώπηση των γυναικών, οι οποίες αποτελούν το 70,6% των φοιτητών που συμμετείχαν στην έρευνα.

Το μορφωτικό επίπεδο των γονέων εξετάστηκε ώστε να αξιολογηθεί στο πλαίσιο του ρόλου του στην εκπαίδευση των παιδιών. Έτσι διαπι-

στάθηκε ότι οι περισσότεροι γονείς διαθέτουν υψηλό μορφωτικό επίπεδο πανεπιστημιακής ή τεχνολογικής μόρφωσης.

IV. Ερευνητικά ευρήματα

1. Επαφή με το διαδίκτυο

Εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά της χρήσης του διαδικτύου διαπιστώσαμε ότι:

A. Η πλειονότητα του δείγματος κάνει μακροχρόνια χρήση του διαδικτύου, εφόσον:

- τα 2/3 (66%) του δείγματος χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για χρονικό διάστημα 6 έως 10 χρόνων
- το 10% επί ένδεκα και πλέον χρόνια
- το 1/4 περίπου (24%) για χρονικό διάστημα 1 έως 5 χρόνων.

Δεδομένου του νεαρού της ηλικίας του δείγματος, η διαπίστωση αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η χρήση του διαδικτύου ξεκινά από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.

Πίνακας 3: Έτη χρήσης του διαδικτύου

Έτη χρήσης	Συχνότητα	% στο Σύνολο
1-5	139	24.0
6-10	383	66.0
11+	58	10.0
ΣΥΝΟΛΟ	580	100.0
Missing System	5	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	585	

B. Σχεδόν οι μισοί φοιτητές του συνολικού δείγματος (48,7%) απάντησαν ότι έχουν λάβει κάποια εκπαίδευση για τη χρήση του διαδικτύου. Από αυτούς:

- Οι περισσότεροι (70%) αναφέρονται στην εκπαίδευση στο πλαίσιο του σχολείου
- Το 18,9% επιμορφώθηκε από ιδιωτική σχολή και
- Οι υπόλοιποι από γονείς, φίλους ή εκπαιδευτική τηλεόραση.

Πίνακας 4: Εκπαίδευση στη χρήση διαδικτύου

Εκπαίδευση	Συχνότητα	% στο Σύνολο
ΝΑΙ	285	48.7
ΟΧΙ	300	51.3
ΣΥΝΟΛΟ	585	100.0

Εφόσον η πλειονότητα αναφέρεται στη σχολική εκπαίδευση, πιθανολογείται ότι και το υπόλοιπο 51,3% του δείγματος που απάντησε αρνητικά, έχει λάβει παρόμοια εκπαίδευση στο πλαίσιο του σχολικού προγράμματος αλλά δεν την αξιολογεί ως 'ειδική' εκπαίδευση.

Γ. Συναφής με τη 'μη ειδική' επιμόρφωση που δηλώνουν οι χρήστες διαδικτύου είναι και η αυτό-κατάταξή τους κυρίως στο επίπεδο του 'μέσου χρήστη' που αντιπροσωπεύει περίπου τα 2/3 των χρηστών (64,5%) με το υπόλοιπο 1/3 να ισοκατανέμεται μεταξύ 'βασικού' (19,3%) και 'προηγμένου' (16,2%) χρήστη. Έτσι στην ερώτηση «Πώς θα χαρακτηρίζατε τις ικανότητές σας πάνω στη χρήση των υπολογιστών;» οι απαντήσεις κατανέμονται σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 5: Δεξιότητα στη χρήση υπολογιστή

[**Βασικός χρήστης** (βασικές γνώσεις, π.χ. απλή χρήση) **Μέσος χρήστης** (π.χ. ECDL, χρήση προγραμμάτων, email, προηγμένη πλοήγηση)]

Προηγμένος χρήστης (π.χ. εγκατάσταση/αφαίρεση προγραμμάτων, σχεδιασμός προγραμμάτων, χρήση εξειδικευμένων προγραμμάτων, κατανόηση και αντιμετώπιση προβλημάτων των προγραμμάτων ασφαλείας)]

Κατηγοριοποίηση χρηστών	Συχνότητα	% στο Σύνολο
Βασικός χρήστης	68	19.3
Μέσος χρήστης	227	64.5
Προχωρημένος χρήστης	57	16.2
ΣΥΝΟΛΟ	352	100.0
Missing System	233	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	585	

Δ. Σε κάθε περίπτωση, τα στοιχεία του επόμενου πίνακα είναι ενδεικτικά της συχνής και συστηματικής χρήσης του διαδικτύου. Έτσι, κατά το χρόνο της έρευνας, η συντριπτική πλειονότητα του δείγματος (89,2%) δήλωσε ότι κάνει καθημερινή χρήση του διαδικτύου. Σχεδόν 10% χρησιμοποιεί διαδίκτυο πάνω από μία φορά την εβδομάδα και λιγότερο από 1% λιγότερο από μία φορά το μήνα.

Πίνακας 6: Συχνότητα χρήσης διαδικτύου

Χρήση Διαδικτύου	Συχνότητα	% στο Σύνολο
Καθημερινή	520	89.2
Περισσότερο από μία την εβδομάδα	58	9.9
Λιγότερο από μία το μήνα	5	0.9
Σύνολο	583	100
Missing System	2	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	585	

Ε. Μέσα από την ιεράρχηση των λόγων χρήσης που οι ίδιοι οι φοιτητές του δείγματος επιλέγουν, προκύπτει ότι η κύρια χρήση του διαδικτύου γίνεται στους παρακάτω τομείς, ιεραρχημένους ως εξής:

1. Επικοινωνία με φίλους (chat rooms, msn, skype)
2. Μέσα κοινωνικής δικτύωσης (Facebook, twitter)
3. Μουσική
4. Πληροφορίες (επιστημονικές, βιβλιογραφία)
5. Ενημέρωση/ειδήσεις
6. Κινηματογραφικές ταινίες
7. Παιχνίδια
8. Άλλο

Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνει την εκτεταμένη καθημερινή χρήση του διαδικτύου που αποτελεί στοιχείο της καθημερινότητας των νέων και αφορά πολλές και ποικίλες όψεις της κοινωνικής τους ζωής, της επικοινωνίας, διασκέδασης, πληροφόρησης και ενημέρωσής τους.

2. Ασφάλεια-Ανασφάλεια κατά τη χρήση του διαδικτύου

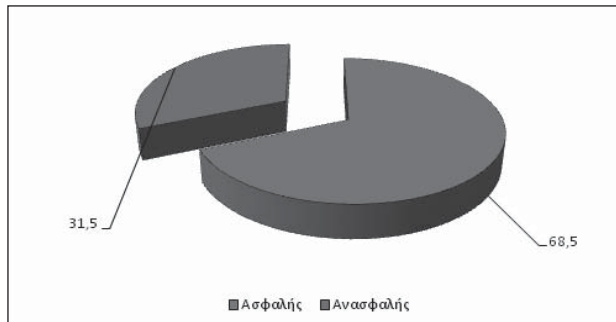
A. Στις ερωτήσεις σχετικά με την (αν)ασφάλεια κατά τη χρήση του διαδικτύου, η πλειονότητα του δείγματος (πάνω από τα 2/3 ή το 68,5%) απαντά ότι αισθάνεται πολύ ή αρκετά ασφαλής και μόνο το 31,5% πως αισθάνεται λίγο ή καθόλου ασφαλής. Η εικόνα αυτή συνάδει με την εκτεταμένη χρήση του διαδικτύου που είναι ενδεικτική της άνεσης που αισθάνονται οι χρήστες του. Όπως προκύπτει, ωστόσο, από τη μελέτη του συνόλου των απαντήσεων, αυτό το αίσθημα ασφάλειας αποτελεί συνάρτηση και της λήψης μέτρων ασφαλείας από τους ίδιους τους

χρήστες (χρήση κάποιων προγραμμάτων ασφαλείας που χρησιμοποιούν οι χρήστες για την προστασία των υπολογιστών τους).

Πίνακας 7: Αίσθημα ασφάλειας και διαδίκτυο

Αίσθημα ασφάλειας	Συχνότητα	% στο Σύνολο
Ασφαλής	401	68.5
Ανασφαλής	184	31.5
Σύνολο	585	100.0

Διάγραμμα 1: Αίσθημα (Αν)ασφάλειας

Β. Η εξέταση του ρόλου των μεταβλητών του φύλου, των ετών χρήσης, της εκπαίδευσης στη χρήση διαδικτύου και της συχνότητας χρήσης στην ασφάλεια/ανασφάλεια των χρηστών του διαδικτύου οδηγεί στη διαπίστωση ότι πιο σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν **το φύλο και τα χρόνια χρήσης**. Αντίθετα, δεν διαπιστώθηκε καμία σημαντική σχέση της (αν)ασφάλειας με την εκπαίδευση στη χρήση διαδικτύου και τη συχνότητα χρήσης.

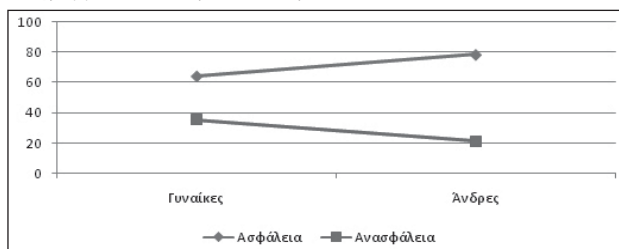
Σύμφωνα με τα παραπάνω, **οι γυναίκες είναι πιο ανασφαλείς** κατά την πλοήγηση τους στο διαδίκτυο σε σχέση με τους άνδρες, εφόσον:

- 35,6% των γυναικών αισθάνονται ανασφάλεια και 64,4% ασφαλεία.
- Στους άνδρες τα ποσοστά είναι αντίστοιχα, 21,5% και 78,5%.
- Ο ρόλος του φύλου προκύπτει ως σημαντικός μέσα και από τα στατιστικά τεστ [Fisher's exact test: .000]. Σε κάθε περίπτωση, οι ανασφαλείς είναι λιγότεροι και στα δύο φύλα.

Πίνακας 8: (Αν)ασφάλεια και φύλο

Φύλο	Ασφάλεια	Ανασφάλεια	Σύνολο
Γυναίκες	64.4%	35.6%	100%
Άνδρες	78.5%	21.5%	100%
fisher's exact test	.000		

Διάγραμμα 2: (Αν)ασφάλεια και φύλο

Αντίστοιχα, περισσότερο **ανασφαλείς** αισθάνονται οι χρήστες με τη **μικρότερη** εμπειρία στη χρήση διαδικτύου. Έτσι:

• πιο ασφαλείς αισθάνονται όσοι κάνουν 6-10 χρόνια χρήσης (73,6%) και

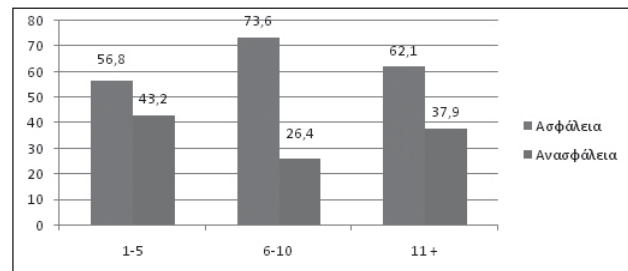
• πιο ανασφαλείς όσοι κάνουν 1-5 χρόνια χρήσης (43,2%).

• Ενδιαφέρον παρουσιάζει το ποσοστό ασφαλείας όσων δήλωσαν πάνω από 11 χρόνια χρήσης (62,1%) που είναι μικρότερο από εκείνο των χρηστών με 6-10 χρόνια χρήσης. Η εξήγηση ίσως να βρίσκεται είτε στη μεγαλύτερη ηλικία αυτών των χρηστών είτε στην πιο προηγμένη χρήση που κάνουν στο διαδίκτυο και η οποία συναρτάται με τη γνώση των μεγαλύτερων κινδύνων. Σε κάθε περίπτωση, η επίδραση των ετών χρήσης στην ασφάλεια/ανασφάλεια είναι και στατιστικά σημαντική (Pearson chi-square: .001).

Πίνακας 9: (Αν)ασφάλεια και έτη χρήσης

Έτη χρήσης	Ασφάλεια	Ανασφάλεια	Σύνολο
1-5	56.8%	43.2%	100%
6-10	73.6%	26.4%	100%
11+	62.1%	37.9%	100%
Pearson chi-square	.001		

Διάγραμμα 3: (Αν)ασφάλεια και εμπειρία χρήσης διαδικτύου

Αντίθετα, η (αν)ασφάλεια δεν επηρεάζεται ούτε από την εκπαίδευση ούτε από τη συχνότητα χρήσης. Συμπερασματικά, το αίσθημα ασφαλείας που απολαμβάνει ένας χρήστης κατά την πλοήγησή του στον κυβερνοχώρο, σύμφωνα με τα παραπάνω στοιχεία, επηρεάζεται από το εάν είναι άντρας ή γυναίκα και από την εμπειρία που διαθέτει στην ενασχόληση με το αντικείμενο.

Σε κάθε περίπτωση, παρουσιάζουν ενδιαφέρον οι **λόγοι της ανασφάλειας** των φοιτητών-χρηστών του διαδικτύου, όπως προκύπτουν από τις απαντήσεις των ίδιων και περιλαμβάνονται στον επόμενο πίνακα.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις αυτές, η ανασφάλειά τους αιτιολογείται μεσα από τους εξής κινδύνους¹¹:

- Ανωθυμία (70 απαντήσεις)
- Υποκλοπή προσωπικών δεδομένων (47 απαντήσεις)
- Παρακολούθησή τους (33 απαντήσεις)
- Παραπληροφόρηση και εκφοβισμός (21 απαντήσεις)
- Ιοί (17 απαντήσεις)
- Άλλοι κίνδυνοι

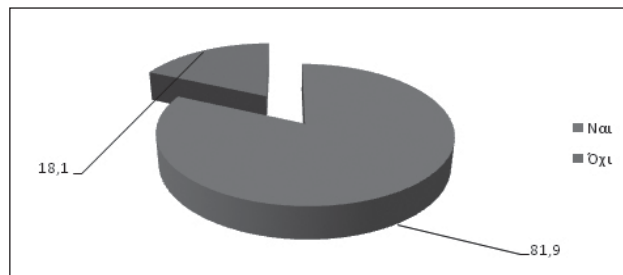
Η αναφορά σε συγκεκριμένες απειλές και κινδύνους είναι ενδεικτική της γνώσης σχετικά με αυτούς και εξηγεί, προφανώς, τη λήψη μέτρων αυτοπροστασίας από τη συντριπτική πλειονότητα του δείγματος (81,9%), σύμφωνα και με τον παρακάτω πίνακα.

11. Το ελαφρώς μεγαλύτερο άθροισμα οφείλεται σε πολλαπλές απαντήσεις

Πίνακας 10: Λήψη μέτρων προστασίας

Λήψη μέτρων προστασίας	Συχνότητα	% στο Σύνολο
ΝΑΙ	474	81.9
ΟΧΙ	105	18.1
Σύνολο	579	100.0
Missing System	6	
ΣΥΝΟΛΟ	585	

Διάγραμμα 4: Λήψη μέτρων προστασίας

Τα κυριότερα μέτρα αυτοπροστασίας που αναφέρθηκαν από τους χρήστες του διαδικτύου που συμμετείχαν στην παρούσα έρευνα είναι:

- προγράμματα ασφαλείας
- προσωπική ασφαλής διαχείριση
- διασφάλιση προσωπικών δεδομένων
- αποφυγή αγνώστων πεδίων/χρηστών

Γ. Είναι αξιοσημείωτο, ωστόσο, το στοιχείο που προέκυψε από τη διασταυρωμένη ανάλυση των καταφατικών απαντήσεων σχετικά με τη λήψη μέτρων ασφαλείας κατά την πλοήγηση και χρήση του διαδικτύου και την ασφάλεια/ανασφάλειά τους, σύμφωνα με την οποία δεν επιβεβαιώνεται κανενός είδους συσχέτιση των δύο μεταβλητών. Άρα, οι χρήστες του διαδικτύου προσφεύγουν στη λήψη παρόμοιων μέτρων ανεξάρτητα από το αν αισθάνονται ασφάλεια ή ανασφάλεια. Η διαπίστωση αυτή θα μπορούσε, πάντως, να ερμηνευθεί και ως πρόληψη της ανασφάλειας μέσα από τη λήψη μέτρων αυτοπροστασίας.

Η υπόθεση αυτή φαίνεται να επαληθεύεται μέσα και από τις απαντήσεις στην επόμενη ανοικτή ερώτηση σχετικά με τα χαρακτηριστικά των ιστότοπων που εμπνέουν ασφάλεια στους χρήστες τους, στο οποίο οι απαντήσεις ιεραρχούνται ως εξής:

1. Προγράμματα ασφαλείας
2. Κωδικοί
3. Ανωνυμία
4. Οι συνδυασμοί των παραπάνω

Αντίθετα, τα χαρακτηριστικά ενός ιστότοπου που εμπνέουν ανασφάλεια, ιεραρχούνται ως εξής:

1. Παραβίαση ιδιωτικής σφαιράς
2. Απεριόριστη προβολή δεδομένων
3. Ανωνυμία
4. Οι συνδυασμοί των παραπάνω

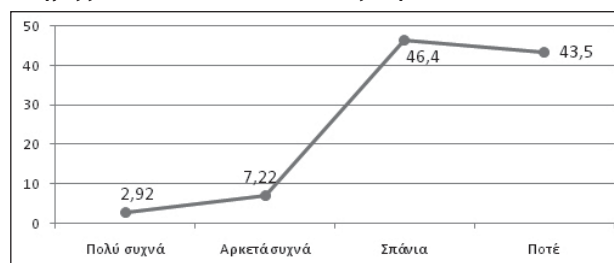
Δ. Από τη συνδυαστική μελέτη των παραπάνω πληροφοριών, προκύπτει ότι η **ανωνυμία** αποτελεί χαρακτηριστικό τόσο της ασφαλείας όσο και της ανασφάλειας των χρηστών του διαδικτύου. Το στοιχείο αυτό δεν αποτελεί κάποια αντίφαση, δεδομένου ότι η ανωνυμία μπορεί να συμβάλει στην προστασία της ιδιωτικότητας αλλά παράλληλα να αποτελεί και έκθεση σε κίνδυνο.

Εμβαθύνοντας περαιτέρω, διερευνήθηκε εάν οι απαντώντες επικοινωνούν με άτομα που δεν γνωρίζουν μέσα από το διαδίκτυο και με τι συχνότητα. Όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα, μόνο το 10,1% απαντά ότι αρκετά ή πολύ συχνά επικοινωνεί με αγνώστους στο διαδίκτυο, το 46,4% σπάνια και το 43,5% δίνει αρνητική απάντηση.

Πίνακας 11: Επικοινωνία με αγνώστους μέσω του διαδικτύου

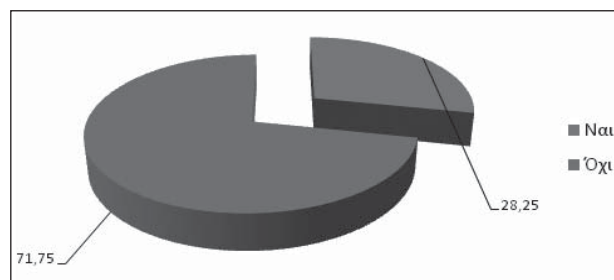
Επικοινωνία με αγνώστους στο διαδίκτυο	Συχνότητα	% στο Σύνολο
Πολύ συχνά	17	2.9
Αρκετά συχνά	42	7.2
Σπάνια	270	46.4
Ποτέ	253	43.5
Σύνολο	582	100.00
Missing System	3	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	585	

Διάγραμμα 5: Συχνότητα επικοινωνίας με αγνώστους

Παρότι μόνο 10,1% αναφέρθηκαν σε συχνή επικοινωνία με αγνώστους μέσα από το διαδίκτυο, 28,3% του δείγματος απάντησε καταφατικά στην ερώτηση «αν έχουν έλθει σε προσωπική επαφή με άτομα που γνώρισαν στο διαδίκτυο». Η απάντηση αυτή μπορεί να ερμηνευθεί είτε ως αντίφαση και να οδηγεί στο συμπέρασμα ότι μία εκ των δύο απαντήσεων είναι αναληθής είτε ως άντληση γνωριμιών μέσα από όσους απάντησαν ότι «σπάνια» επικοινωνούν με αγνώστους (46,5%). Η δεύτερη εκδοχή καταλήγει στο «παράδοξο», άτομα ιδιαίτερα επιφυλακτικά στην επικοινωνία με αγνώστους μέσα από το διαδίκτυο να μην διατηρούν 'αναστολές' στην απόφαση να έχουν προσωπική επαφή με αυτά.

Διάγραμμα 6: Προσωπική επαφή με άτομα που γνωρίσατε στο διαδίκτυο

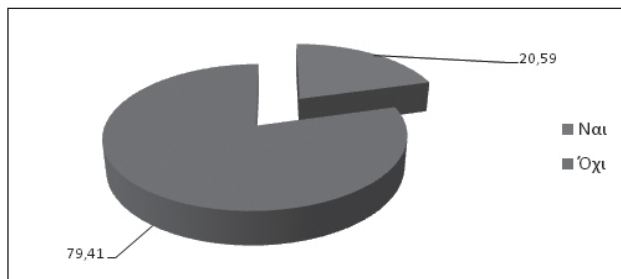

3. Θυματοποίηση

Οι ερωτήσεις που εστιάζουν στην εμπειρία θυματοποίησης περιλαμβάνουν όλες τις περιπτώσεις προσβολών στον κυβερνοχώρο και εξειδικεύουν, εν συνεχεία, στα διάφορα είδη αναφερόμενης θυματοποίησης.

Έτσι, στη γενική ερώτηση αν «έχετε γίνει ποτέ θύμα εγκληματικής ενέργειας κατά τη χρήση διαδικτύου», το 20,6% του συνολικού δείγματος (119 άτομα) απαντά καταφατικά.

Διάγραμμα 7: Θυματοποίηση στο διαδίκτυο

Πρόκειται για άτομα με τα εξής χαρακτηριστικά:

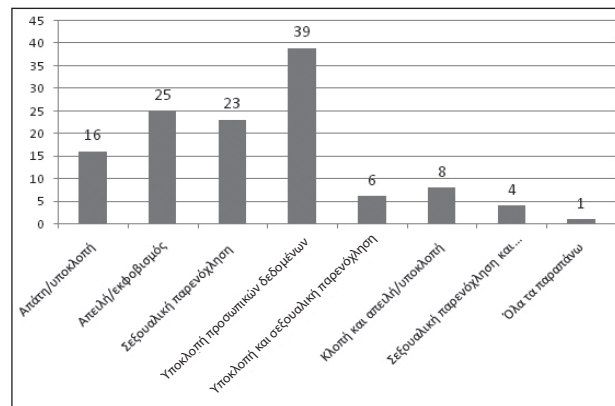
- Ανάλογα με το **φύλο**, υπάρχει πολύ μικρή υπεροχή μεταξύ των γυναικών (21,0%) έναντι της ποσοστιαίας αναλογίας των θυμάτων μεταξύ των ανδρών (19,6%)
- Μικρές διαφοροποιήσεις καταγράφονταν, επίσης, στη συσχέτιση της θυματοποίησης με την **εμπειρία στη χρήση διαδικτύου**, με ελαφρά μεγαλύτερη αναφορά (21,2%) μεταξύ ατόμων που διαθέτουν εμπειρία 6-10 ετών έναντι όσων διαθέτουν εμπειρία από 1 έως 5 χρόνια (20,9%) ή μεγαλύτερη των 11 ετών (17,5%)
- Ούτε η προηγούμενη **εκπαίδευση** στη χρήση διαδικτύου φαίνεται να επηρεάζει ανασταλτικά τη θυματοποίηση. Αντίθετα, μεγαλύτερα είναι τα ποσοστά θυματοποίησης μεταξύ όσων διέθεταν 'ειδική' εκπαίδευση (24,8%) έναντι όσων δεν διέθεταν (16,6%)
- Μικρή υπεροχή μεταξύ των **ανασφαλών** έχουν τα κατά δήλωση θύματα (22,4%) έναντι των ασφαλών (19,7%)
- Αντίθετα, στατιστικά σημαντική (*Pearson chi-square: ,004*) διαπιστώνεται η συσχέτιση της θυματοποίησης με τη **συχνότητα χρήσης**, με τα άτομα που κάνουν καθημερινή χρήση να δηλώνουν τα μεγαλύτερα ποσοστά θυματοποίησης (22,3%), ενώ ακολουθούν όσοι κάνουν σπάνια χρήση (20,0%). Τα μικρότερα ποσοστά θυματοποίησης καταγράφονταν από όσους κάνουν μέτρια χρήση, (περισσότερο από μία φορά εβδομαδιαίως, 3,6%).
- Πολύ σημαντική αποδεικνύεται και εν προκειμένω η συσχέτιση της θυματοποίησης με την **επαφή με αγνώστους** μέσω του διαδικτύου (*Fisher's exact test: ,000*), δεδομένου ότι είναι διπλάσιο το ποσοστό θυματοποίησης μεταξύ όσων απάντησαν ότι είχαν κάνει παρόμοια επαφή (32,7%) έναντι όσων δεν είχαν κάνει (15,9%).

Πίνακας 12: Είδος θυματοποίησης

Απάτη/υποκλοπή	16	13.1%
Απειλή/εκφοβισμός	25	20.5%
Σεξουαλική παρενόχληση	23	18.8%
Υποκλοπή προσωπικών δεδομένων	39	31.9%
Υποκλοπή και σεξουαλική παρενόχληση	6	4.9%
Κλοπή και απειλή/υποκλοπή	8	6.6%
Σεξουαλική παρενόχληση και απάτη/υποκλοπή	4	3.3%
Όλα τα παραπάνω	1	0.8%
ΣΥΝΟΛΟ¹²	122	100.00

12. Αναφέρονται 122 απαντήσεις από 119 κατά δήλωση θύματα, προφανώς λόγω κάποιων πολλαπλών απαντήσεων.

Διάγραμμα 8: Είδος θυματοποίησης

Στα σημαντικότερα είδη θυματοποίησης συμπεριλαμβάνονται οι περιπτώσεις **υποκλοπής προσωπικών δεδομένων** και ο **εκφοβισμός**, οι οποίες ιεραρχούνται στις δύο πρώτες θέσεις και ως εκ τούτου έχει ενδιαφέρον να εμβαθύνουμε περαιτέρω.

Α. Στην **πρώτη περίπτωση**, οι χρήστες που δήλωσαν θυματοποίηση αναφέρονται στα περιστατικά εκείνα κατά τα οποία αντιλήφθηκαν την **απάτητα υποκλοπής ή την υποκλοπή προσωπικών τους δεδομένων** και οι καταφατικές απαντήσεις αγγίζουν το 31,9%. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά των κατά δήλωση θυμάτων αυτής της μορφής εγκληματικότητας είναι:

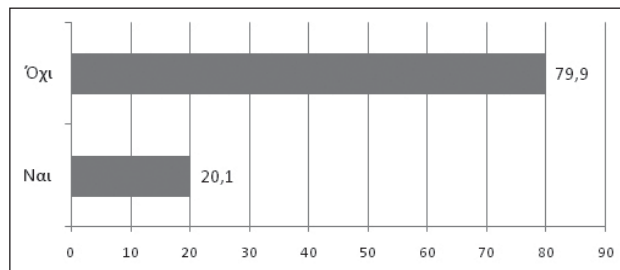
- Μικρή υπεροχή των **γυναικών** (20,5%) έναντι των ανδρών (17,3%)
- Αντίστοιχα σχετικά μικρές είναι οι διαφοροποιήσεις στη βάση των **ετών χρήσης**, με τους χρήστες με εμπειρία 1-5 ετών να καταγράφουν τη μικρότερη θυματοποίηση (16,7%) και εκείνοι με εμπειρία άνω των 11 ετών τη μεγαλύτερη (26,3%), με ενδιάμεση τιμή θυματοποίησης 19,8% στους χρήστες 6-10 ετών. Έτσι, παρότι δεν υπήρξε στατιστική σημαντικότητα, καταγράφεται συνάφεια στη συσχέτιση των ετών χρήσης με την υποκλοπή.
- Αντίθετα, καμία διαφοροποίηση δεν καταγράφεται σε σχέση με την **ύπαρξη επιμόρφωσης** στη χρήση του διαδικτύου, δεδομένου ότι το ποσοστό θυματοποίησης μεταξύ εκείνων που είχαν λάβει κάποια εκπαίδευση είναι 19,6% έναντι 19,5% μεταξύ όσων δεν είχαν λάβει.
- Ανάλογα με τη **συχνότητα χρήσης**, διαπιστώνεται ωστόσο, ότι είναι μεγαλύτερο το ποσοστό θυματοποίησης μεταξύ όσων κάνουν καθημερινή χρήση του διαδικτύου (20,4%) συγκριτικά με εκείνους που το χρησιμοποιούν περισσότερο από μία φορά εβδομαδιαίως (14%), ενώ είναι μηδενικό το ποσοστό μεταξύ όσων το χρησιμοποιούν λιγότερο από μία φορά το μήνα (0%).
- Γενικά, η μόνη στατιστικά σημαντική συσχέτιση προέκυψε από τη σχέση υποκλοπής και **επαφής με αγνώστους**. Συγκεκριμένα, μεταξύ εκείνων που απαντούν ότι δεν έχουν καμία επαφή με αγνώστους το 15,2% δήλωσε αυτή τη μορφή θυματοποίησης, ενώ μεταξύ εκείνων που είχαν κάνει επαφές με αγνώστους το ποσοστό αυτό είναι διπλάσιο (30,7%). Η σημαντικότητά της απάντησης αυτής είναι απόλυτη (*Fisher's exact test: ,000*).
- Ως αναμένεται, μια σχετική θετική σχέση μεταξύ θυματοποίησης αυτής της μορφής και **ανασφάλειας** καταγράφεται αλλά χωρίς στατιστική σημαντικότητα (23,6% μεταξύ των ανασφαλών έναντι 17,7% στους ασφαλείς).

• Αξίζει να αναφερθεί, επίσης, ότι από τα άτομα που δήλωσαν ότι κάποιος αποπειράθηκε να τους υποκλέψει προσωπικά δεδομένα οι μισοί περίπου απάντησαν ότι **τα κατάφερε** (59 άτομα).

• Οι περισσότεροι εξ αυτών ανέφεραν τη χρήση των υποκλαπέντων προσωπικών τους δεδομένων στα **κοινωνικά δίκτυα**.

Β. Η δεύτερη μορφή θυματοποίησης που εξετάστηκε στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας αφορά τον εκφοβισμό ή κάθε άλλη απειλή κατά τη χρήση διαδικτύου και οι καταφατικές απαντήσεις αποτελούν το 20,5%.

Διάγραμμα 9: Θύμα εκφοβισμού στο διαδίκτυο

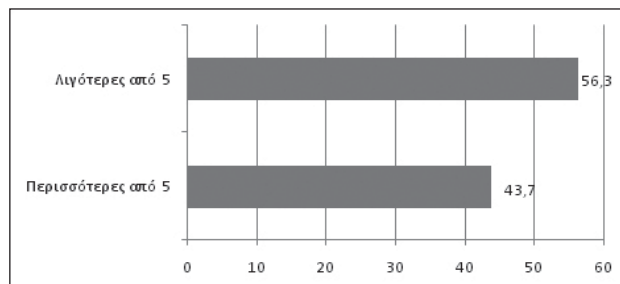

Πρόκειται για επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση εφόσον σχεδόν οι μισοί (43,7%) αναφέρουν περισσότερα από 5 περιστατικά θυματοποίησης και 56,3% λιγότερα από 5.

Πίνακας 13: Επαναλαμβανόμενη θυματοποίηση

Επανάληψη θυματοποίησης	Συχνότητα	% στο Σύνολο
Περισσότερες από 5	52	43.7
Λιγότερες από 5	67	56.3
Σύνολο	119	100.0
Missing system	466	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	585	

Διάγραμμα 10: Επανάληψη θυματοποίησης

Τα χαρακτηριστικά των θυμάτων προσδιορίζονται μέσα από τις παρακάτω συσχετίσεις:

- Ανάλογα με το **φύλο**, οι διαφοροποιήσεις είναι και πάλι μικρές (20,7% μεταξύ των γυναικών έναντι 18,6% μεταξύ των ανδρών)
- Αντίθετα με την προηγούμενη μορφή θυματοποίησης, στην προκειμένη μορφή, η αναφορά θυματοποίησης είναι μεγαλύτερη μεταξύ χρηστών με μικρότερη **εμπειρία** 1-5 χρόνια (23,4%) και μικρότερη μεταξύ χρηστών με μεγαλύτερη εμπειρία, 6-10 χρόνια (19,1%). Κατά τρόπο αντίστοιχο με την κατανομή της ανασφάλειας, οι παλαιότεροι χρήστες 11 και πλέον ετών δεν καταγράφουν μικρότερα ποσοστά θυματοποίησης (21,1%).
- 23,3% ανέφεραν την παραπάνω μορφή θυματοποίησης μεταξύ όσων είχαν λάβει ειδική **εκπαίδευση** στη χρήση διαδικτύου έναντι 17,1% όσων δεν διέθεταν παρόμοια εκπαίδευση
- Ανάλογα με τη **συχνότητα χρήσης**, σημαντικά μικρότερα ποσοστά θυματοποίησης αυτής της μορφής καταγράφουν όσοι κάνουν μέτρια χρήση -περισσότερο από μία φορά την εβδομάδα- (9,1%) έναντι όσων το χρησιμοποιούν καθημερινά (21,2%) ή σπάνια (20,0%)
- Μεγαλύτερα ποσοστά θυματοποίησης καταγράφονται από τους **ανασφαλείς** έναντι των ασφαλών (23,6% vs. 18,5%)

- Ωστόσο, η μόνη στατιστικά σημαντική συσχέτιση (*Fisher's exact test: ,000*) αφορά και εν προκειμένω τις απαντήσεις όσων δήλωσαν ότι είχαν **επαφές με αγνώστους** από το διαδίκτυο, οι οποίοι καταγράφουν διπλάσιο ποσοστό θυματοποίησης αυτής της μορφής (33,3% vs. 14,9%).

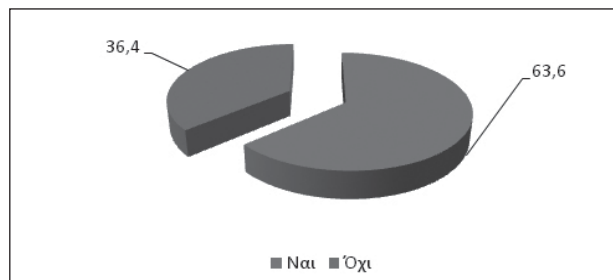
4. Καταγγελία/Αναφορά θυματοποίησης

Το 63,6% των κατά δήλωση θυμάτων ανέφερε κάπου τη θυματοποίησή του, ενώ το 36,4% δεν την ανέφερε πουθενά. Οι περισσότεροι από αυτούς την ανέφεραν στην οικογένειά τους, στους φίλους τους και λίγοι στη δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος. Πρόκειται όπως φαίνεται από τα παραπάνω για άτυπους φορείς κατά κύριο λόγο, γεγονός που πιθανόν δείχνει μικρή βαρύτητα της προσβολής ή απουσία γνώσης για το πώς να διαχειριστούν τέτοιες καταστάσεις και πού να αναφερθούν αν όχι και έλλειψη εμπιστοσύνης στην αστυνομία. Σε κάθε περίπτωση σχεδόν όλοι δήλωσαν ικανοποιημένοι από την καταγγελία τους.

Πίνακας 14: Αναφορά/Καταγγελία

Αναφορά θυματοποίησης	Συχνότητα	% στο Σύνολο
Ναι	75	63.6
Όχι	43	36.4
Σύνολο	118	100.0
Missing system	467	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	585	

Διάγραμμα 11: Αναφορά θυματοποίησης

Πίνακας 15: Αποδέκτης αναφοράς/καταγγελίας

Καταγγελία	Αποδέκτης αναφοράς/καταγγελίας					Σύνολο
	Οικογένεια	Φίλους	Αστυνομία	Υπηρεσία δίωξης ηλεκτρονικού εγκλήματος	Άλλον	
Ναι	34	25	1	11	4	75
Όχι	1	0	0	0	0	1
Σύνολο	35	25	1	1	4	76

Όπως φαίνεται από τον παρακάτω πίνακα, το 94,5% ήταν ικανοποιημένοι από την αναφορά/καταγγελία τους.

Πίνακας 16: Ικανοποίηση από την καταγγελία

Ικανοποιητική αντιμετώπιση καταγγελίας	Συχνότητα	% στο Σύνολο
Ναι	553	94.5
Όχι	18	3.1
Σύνολο	571	100
Missing system	14	
ΣΥΝΟΛΟ	585	

5. Στάσεις-Απόψεις-Προτάσεις

Εν κατακλείδι, ζητήθηκε από το δείγμα μας να αναφέρει το θετικότερο και το αρνητικότερο χαρακτηριστικό του διαδικτύου καθώς και τις προτάσεις τους για ασφαλέστερη χρήση του. Ως θετικότερο στοιχείο αναφέρθηκε η «ενημέρωση/πληροφόρηση» και ακολουθούν με διαφορά η «επικοινωνία/κοινωνική δικτύωση» και οι «απεριόριστες δυνατότητες».

Πίνακας 17: Θετικότερο χαρακτηριστικό του διαδικτύου

Ενημέρωση/πληροφόρηση	412
Επικοινωνία/κοινωνική δικτύωση	83
Απεριόριστες δυνατότητες	59

Ως αρνητικότερα χαρακτηριστικά αναφέρθηκαν: τα «διαδικτυακά εγκλήματα (εξαπάτηση, υποκλοπή, bullying, hacking, παραβίαση)» και ακολουθούν με μικρή διαφορά «ο εθισμός/η αποξένωση/η ανεξέλεγκτη χρήση» και «η παραπληροφόρηση/αωνυμία/αναξιολογιστία».

Πίνακας 18: Αρνητικότερο χαρακτηριστικό του διαδικτύου

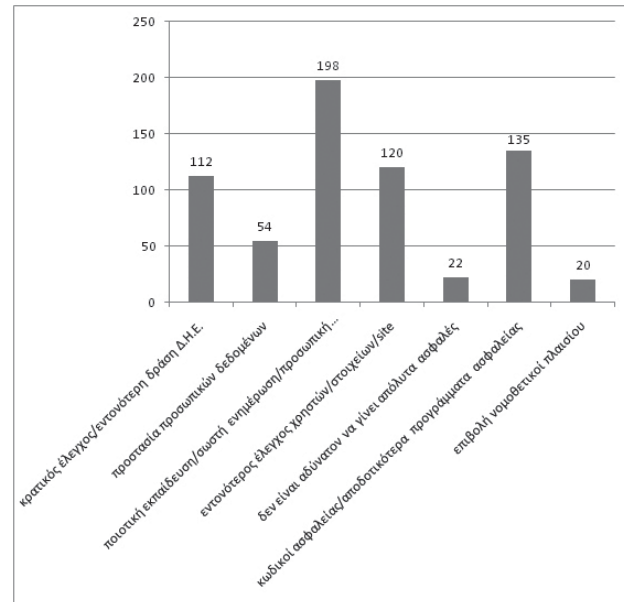
Αδυναμία ελέγχου/ασφάλειας	62
Εθισμός/αποξένωση/ανεξέλεγκτη χρήση	113
Διαδικτυακά εγκλήματα (εξαπάτηση, υποκλοπή, bullying, hacking, παραβίαση)	140
Παραπληροφόρηση/ψευδή στοιχεία/αωνυμία/αναξιόπιστο μέσο	111
Ανασφάλεια/επικίνδυνο και αχανές μέσο	65

Οι κυριότερες προτάσεις που διατυπώθηκαν από τους φοιτητές του δείγματός μας αφορούν κατά κύριο λόγο την ποιοτική εκπαίδευση, τη σωστή ενημέρωση, την προσωπική εγρήγορση αλλά και την ενίσχυση του ρόλου της Διεύθυνσης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος (ΔΗΕ) σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 19: Προτάσεις για βελτίωση της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο

Κρατικός έλεγχος/εντονότερη δράση Δ.Η.Ε.	112
Προστασία προσωπικών δεδομένων	54
Ποιοτική εκπαίδευση/σωστή ενημέρωση/προσωπική εγρήγορση	198
Εντονότερος έλεγχος χρηστών/στοιχείων/site	120
Δεν είναι δυνατόν να γίνει απόλυτα ασφαλές	22
Κωδικοί ασφαλείας/αποδοτικότερα προγράμματα ασφαλείας	135
Επιβολή νομοθετικού πλαισίου	20

Διάγραμμα 12: Προτεινόμενα μέτρα βελτίωσης της ασφάλειας στον κυβερνοχώρο

V. Συμπεράσματα - Προτάσεις

Συνοψίζοντας τα κυριότερα πορίσματα της παραπάνω έρευνας, η οποία διεκδικεί την πρωτοτυπία υλοποίησής της σε φοιτητές ελληνικών πανεπιστημιακών τμημάτων, με βάση μια ισομερή- κατά το δυνατόν- αντιπροσώπευση των θετικών και θεωρητικών επιστημών, αξίζει να επισημανθούν τα εξής:

- Η πλειονότητα του δείγματος κάνει **μακροχρόνια χρήση του διαδικτύου**, που ξεπερνά ενίοτε και τα δέκα χρόνια. Δεδομένου του νεαρού της ηλικίας του δείγματος, η διαπίστωση αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η χρήση του διαδικτύου ξεκινά από την πρωτοβάθμια εκπαίδευση.
- Οι περισσότεροι φοιτητές του δείγματος έχουν λάβει κάποιες μορφές **‘εκπαίδευση’** στη χρήση διαδικτύου, η οποία δεν αποτελεί ειδική επιμόρφωση και έχει πραγματοποιηθεί, στις περισσότερες περιπτώσεις, στο πλαίσιο του σχολικού τους προγράμματος.
- Τα δύο παραπάνω στοιχεία συνάδουν με την αυτοκατάταξή τους, κυρίως, στο επίπεδο του **‘μέσου χρήστη’**, ο οποίος, ωστόσο, κάνει **καθημερινή χρήση του διαδικτύου**. Η εικόνα αυτή επιβεβαιώνει ότι το διαδίκτυο είναι **ενταγμένο σε σημαντικό βαθμό στην καθημερινότητα** των νέων και αφορά πολλές και ποικίλες όψεις της κοινωνικής τους ζωής, της επικοινωνίας, διασκέδασης, πληροφόρησης και ενημέρωσής τους, με την υπεροχή των κοινωνικών δικτύων.
- Το σχετικά υψηλό ποσοστό **ασφάλειας** κατά τη χρήση του διαδικτύου συνάδει με την εκτεταμένη χρήση του αλλά συναρτάται και με την εκτεταμένη **λήψη μέτρων αυτοπροστασίας** των χρηστών (προγράμματα ασφαλείας για την προστασία των υπολογιστών τους). Από τη διασταυρωμένη ανάλυση των μεταβλητών, προέκυψε ότι η **ανασφάλεια** συναρτάται θετικά με το φύλο, με τις **γυναίκες** να παρουσιάζονται πιο ανασφαλείς και με τη μικρότερη **εμπειρία** των χρηστών αποτυπώμενη σε λιγότερα χρόνια χρήσης. Βάσει των αυτοαναφερθέντων λόγων, η ανωνυμία αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα ανασφάλειας και ακολουθούν συγκεκριμένες απειλές κατά του προσώπου τους ή του ηλεκτρονικού υπολογιστή τους, όπως υποκλοπή προσωπικών δεδομένων, εκφοβισμός, τσί κλπ.
- Οι αναφορές τους σε υπαρκτούς και σοβαρούς κινδύνους κατά τη χρήση του διαδικτύου σε συνδυασμό με τη λήψη μέτρων ασφαλείας

αντανακλά μια μάλλον συνειδητοποιημένη χρήση που συνάδει και με το μορφωτικό τους επίπεδο. Παρόλα αυτά, το ένα πέμπτο του δείγματος αναφέρεται σε **πολλαπλή και επαναλαμβανόμενη θυματοποίησή** του κατά τη χρήση του διαδικτύου. Οι κυριότερες μορφές θυματοποίησης είναι η υποκλοπή προσωπικών δεδομένων και ο εκφοβισμός.

- Οι στατιστικά σημαντικότερες διαπιστώσεις αφορούν τη συσχέτιση της θυματοποίησης με τη **συχνότητα χρήσης**, με τα άτομα που κάνουν καθημερινή χρήση να δηλώνουν και τα μεγαλύτερα ποσοστά θυματοποίησης. Πολύ σημαντική αποδεικνύεται και η συσχέτιση της θυματοποίησης με την **επαφή με αγνώστους** μέσω του διαδικτύου, δεδομένου ότι είναι διπλάσιο το ποσοστό θυματοποίησης μεταξύ όσων απάντησαν ότι είχαν κάνει παρόμοια επαφή έναντι όσων δεν είχαν κάνει.

- Τέλος, η **αξιολόγηση των θετικότερων στοιχείων** του διαδικτύου αναδεικνύει στην πρώτη θέση την «**ενημέρωση/πληροφόρηση**» και εν συνεχεία την «**επικοινωνία/κοινωνική δικτύωση**» και τις «**απεριόριστες δυνατότητες**». Αντίστοιχα, ως **αρνητικότερα χαρακτηριστικά** αναφέρθηκαν τα «**διαδικτυακά εγκλήματα**» και εν συνεχεία «**ο εθισμός/η αποξένωση/η ανεξέλεγκτη χρήση**» και «**η παραπληροφόρηση/ανωμαλία/αναξιοπιστία**».

- Οι φοιτητές/χρήστες του διαδικτύου που συμμετείχαν την έρευνα διατύπωσαν συγκεκριμένες **προτάσεις στην προοπτική δημιουργίας ενός ασφαλέστερου διαδικτύου**. Οι κυριότερες εξ αυτών αφορούν την **ποιοτική εκπαίδευση**, τη **σωστή ενημέρωση**, την **προσωπική εγρήγορση** αλλά και την **ενίσχυση** του ρόλου της **Διεύθυνσης Ηλεκτρονικού Εγκλήματος**.

Οι προτάσεις αυτές και βάσιμες είναι και εφικτές και θα μπορούσαν να ενταχθούν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο διαμόρφωσης ενός κυβερνοχώρου ασφαλούς και φιλικού στον καλοπροαίρετο χρήστη του. Βέβαια, η χάραξη και εφαρμογή μιας πολιτικής ασφαλούς χρήσης του διαδικτύου δεν περιορίζεται ούτε εξαντλείται σε εθνικά πλαίσια¹³. Για το λόγο αυτό έχουν δραστηριοποιηθεί ήδη υπερεθνικοί θεσμοί σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο, στη βάση των οποίων εντάσσονται και οι συνεργασίες μεταξύ εθνικών και ευρωπαϊκών/διεθνών φορέων ρύθμισης και ελέγχου του διαδικτύου. Οι νέες μορφές κυβερνοεγκληματικότητας μαρτυρούν ότι το πλαίσιο αυτό έχει πολλά περιθώρια βελτίωσης και οι προτάσεις των ίδιων των φοιτητών που έλαβαν μέρος στην έρευνά μας αναδεικνύει βάσιμα το σημαντικό ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει –εκτός από το θεσμικό έλεγχο– και ο αυτό-έλεγχος που απορρέει από τη σωστή εκπαίδευση και ενημέρωση όλων των πολιτών ανεξαιρέτως, δεδομένου ότι το διαδίκτυο αποτελεί πλέον στοιχείο των ποικίλων όψεων της κοινωνικής και προσωπικής ζωής.

13. Για το θεσμικό πλαίσιο εν γένει, βλ. μεταξύ άλλων: *Συκιώτου Α.* (2009), Το διαδίκτυο ως σύγχρονο όχημα θυματοποίησης, Αθήνα-Κομοτηνή: Α. Σάκκουλας. *Κιούπης Δ.* (επιστ.εποπτεία), *Ιωαννίδου Αιμ.* (Επιμ.) (2007), Η παιδική πορνογραφία στο διαδίκτυο, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

